

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Łatacz · Rafał Michałczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

49. *Exceptiones non sunt extendendae*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Wyjątków nie należy interpretować rozszerzająco; Dyrektywa zacieśniającego tłumaczenia regulacji wyjątkowych; Zakaz ekstensywnego interpretowania przepisów szczególnych; Zakaz wykładni rozszerzającej (→48).

[2. ISTOTA] Reguła *exceptiones non sunt extendendae* (wyjątków nie wolno rozszerzać) stanowi dyrektywę wykładni systemowej, wyznaczającą jedną z granic wykładni prawa. Zgodnie z nią nie wolno przełamywać rezultatu wykładni językowej „jednoznacznego językowo przepisu modyfikującego przepis centralny przez rozszerzenie zakresu tego modyfikatora” (WPZiel: 216). Innymi słowy: „wyjątków od reguł ogólnych (*leges speciales*) nie wolno interpretować rozszerzająco” (Chauvin, Stawecki, Winczorek 2011: 238). Formuły alternatywne, takie jak „dyrektywa zacieśniającego tłumaczenia regulacji wyjątkowych” (wyrok SN z 7.07.2011, II CSK 675/10) czy „zakaz ekstensywnego interpretowania przepisów szczególnych” (Golonka 2010: 44), mają to samo znaczenie, co formuła główna, zaś użyte w nich pojęcia wbrew pozorom nie wnoszą do rozumienia omawianego toposu żadnej nowej treści.

Realizacja dyrektywy *exceptiones non sunt extendendae* w wykładni prawa wspierana jest ogólnym zakazem wykładni rozszerzającej (szerzej zob. Pleszka 2010), omówionym w osobnym haśle *Komentarza* (→48). Jak akcentuje TK, „[z]godnie z utrwaloną regułą *exceptiones non sunt extendendae* przepisy [...] nie mogą być interpretowane rozszerzająco” (wyrok TK z 2.04.2015, P 31/12).

[3. UZASADNIENIE] Podstawowego uzasadnienia omawianej dyrektywy wykładni szukać trzeba w tradycji polskiej kultury prawnej. Jak podkreśla Maciej Zieliński, zakaz rozszerzania zakresu przepisu modyfikującego jest uzasadniony przez „akceptację w naszej kulturze prawnej wielowiekowej zasady wyrażonej w paremii *exceptiones non sunt extendendae*” (WPZiel: 217). Przedmiotowy topos uzasadnić można wszakże jeszcze szerzej, odwołując się do podstawowego celu wykładni systemowej, tj. zachowania spójności systemu prawa. Jerzy Wróblewski zauważa,

że paremia *exceptiones non sunt extendendae* to szczególna odmiana dyrektywy, zgodnie z którą „[z]naczenie interpretowanej normy należy ustalić w ten sposób, by było ono najbardziej harmonijne w stosunku do innych norm części systemu prawa, do którego interpretowana norma należy” (Wróblewski 1972: 133). Podobne uzasadnienie, odwołujące się jednak do zasady stałości prawa, odnaleźć możemy u Aleksandra Peczenika; analizując istotę rozumowania przez analogię, stwierdził on, że wyinterpretowywanie wyjątków z norm o charakterze ogólnym nie powinno mieć miejsca, chyba że istnieją silne racje na rzecz takiej interpretacji (OLR: 325). Od prawa bowiem oczekuje się, że będzie stałe, zaś możliwość swobodnego uznania, że prawo się myli, stałość tę umniejsza; co więcej – jedynie prawo, które charakteryzuje się stałością, może w sposób uzasadniony nakładać na obywateli obciążenia i ograniczenia (OLR: 325). W literaturze, oprócz odwołań do tradycji i podstaw aksjologicznych systemu prawa, można odnaleźć przykłady określania omawianego toposu mianem zasady logicznej: „Powołane wyżej stwierdzenia sądów amerykańskich (orzekających w stadiach postarbitrażowych) w pełni korespondują z logiczną zasadą *exceptiones non sunt extendendae*” (Szumański 2008: 47). Podkreślmy jednak już w tym miejscu, że omawiany topos nie należy do kategorii norm-zasad, lecz reguł (zob. pkt 5 i 6).

Zakaz rozszerzającego interpretowania wyjątków nie jest wyrażony wprost w Konstytucji RP, ale można wskazać liczne normy konstytucyjne, w których znajduje on silne uzasadnienie.

W pierwszej kolejności konstytucyjnego uzasadnienia reguły *exceptiones non sunt extendendae* doszukiwać się można w art. 2 Konstytucji RP, w zakresie, w jakim stanowi on podstawę takich zasad, jak zasada ochrony zaufania jednostki do państwa (→4) oraz zasada pewności prawa (→6). Opierają się one na przekonaniu, że – w sferze zarówno stanowienia, jak i stosowania prawa – organy władzy państwowej są zobowiązane do aktywności umożliwiającej jednostce świadome kształtowanie swojej sytuacji prawnej poprzez decydowanie o własnym postępowaniu na podstawie znajomości ewentualnych konsekwencji zachowania oraz możliwości prognozowania w usprawiedliwionym zakresie przyszłych reakcji organów władzy. Z punktu widzenia zasady ochrony zaufania jednostki do państwa takie działanie organów stanowiących i stosujących prawo jest podstawą budowania poczucia bezpieczeństwa, a następnie zaufania między państwem a jednostką. Zasada ta nakazuje organom władzy państwowej wystrzegać się decyzji, które naruszają uzasadnione oczekiwania jednostki, a nawet wydają się arbitralne, mają zaskakujący charakter czy stanowią swoistą „pułapkę”. Formą naruszenia relacji zaufania między państwem a jednostką byłoby więc m.in. interpretowanie wyjątków oraz regulacji o podobnym charakterze (katalogów zamkniętych, regulacji o charakterze

szczególnym) w sposób rozszerzający. Zasada pewności prawa akcentuje natomiast aspekt pozytywny tego zagadnienia, a mianowicie nakazuje, by prawo zapewniało jednostce poczucie bezpieczeństwa i stabilności sytuacji prawnej – obecnie oraz w przyszłości.

Istotny dla uzasadnienia omawianego toposu jest także argument kompetencyjny. Zgodnie z zasadą legalizmu wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (→46). Zasada ta funkcjonuje też w orzecznictwie jako dyrektywa interpretacyjna zakazująca rozszerzającej wykładni przepisów kompetencyjnych (por. np. wyrok TK z 27.05.2002, K 20/01). W art. 10 Konstytucji RP wyrażono zaś zasadę podziału i równowagi władz (→61), która ogranicza do minimum dopuszczalną ingerencję jednej władzy w kompetencje innej, w tym zakazuje sądom przejmowania roli ustawodawcy i modyfikowania znaczenia tekstów prawnych, również poprzez tworzenie nowych wyjątków. Argumenty te wzmacnia ponadto zasada racjonalnego prawodawcy (→20), której istotą jest m.in. założenie, że prawodawca posługuje się językiem w sposób w pełni celowy i świadomy. Tym samym jeśli tworzy wyjątek, to odnosi się on do sytuacji wprost przez prawodawcę wskazanych, a do innych nie znajduje zastosowania. Uzasadnienia dla omawianego toposu może też dostarczać treść art. 178 ust. 1 Konstytucji RP, wyrażającego zasadę związania sędziego ustawą. Zasada ta – w jej dosłownym sensie – oznacza związanie sędziego literą prawa, a odejściem od niej jest każde rozszerzanie przez sędziego wyjątków na sytuacje tymi wyjątkami nieobjęte.

Na koniec zauważmy, że reguła *exceptiones non sunt extendendae* znajduje pośredni wyraz w niektórych regulacjach konstytucyjnych. Konstytucja gwarantuje bowiem w istocie fundamentalną wolność jednostki, a ponadto odrębnie szereg przynależnych jej praw i wolności. Co do zasady mogą one być interpretowane rozszerzająco, natomiast każde ich ograniczenie podlega szczególnym wymogom wyrażonym w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP i stanowi wyjątek, który zgodnie z regułą *exceptiones non sunt extendendae* nie może być interpretowany rozszerzająco (por. postanowienie SN z 25.11.2015, II KK 176/15). Wskazać można także na inne jeszcze regulacje szczegółowe, a mianowicie art. 42 ust. 1 i art. 217 Konstytucji RP. Zgodnie z pierwszym z tych przepisów, wyrażającym zasadę *nullum crimen sine lege* (→71), pociągnięcie jednostki do odpowiedzialności karnej jest możliwe tylko w przypadku istnienia stosownej podstawy ustawowej, a zatem stanowi wyjątek od konstytucyjnej (negatywnej) zasady wolności jednostki. Tymczasem drugi przepis wymaga dla ustanowienia danin publicznych, w tym podatków, podstawy ustawowej (*nullum tributum sine lege*; →91), wyrażając tym samym przekonanie, że „generalną zasadą jest ochrona własności, a wyjątkiem dopuszczenie opodatkowania, dlatego zgodnie z zasadą *exceptiones non sunt extendendae* ustaw podatkowych nie można interpretować rozszerzająco” (postanowienie SN z 14.10.2011, III CZP 54/11).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Maksyma *exceptiones non sunt extendendae* to jedna z najczęściej przytaczanych paremii w polskim orzecznictwie (Wołodkiewicz, Krzynówek 2001: 10), lecz ustalenie jej rodowodu nie jest łatwe. Fakt, że współcześnie uznaje się ją za ugruntowany w polskiej tradycji prawniczej topos, sprawia, że trudno znaleźć autorów, którzy staraliby się wskazać jej korzenie. Sytuacji nie poprawia również to, że paremia funkcjonuje przede wszystkim w polskim porządku prawnym – próżno szukać powołania się na nią w orzecznictwie międzynarodowym. Nie oznacza to jednak, że latynizacja omawianego toposu jest zasługą współczesnej polskiej nauki – pojawia się on bowiem w zagranicznych źródłach historycznych już w XIX w.

Wydaje się, że omawiana paremia luźno wiąże się z zasadą wyrażoną przez Paulusa w Digestach: *Exceptiones, quae personae cuiusque cohaerent, non transeunt ad alios* (Zarzuty procesowe, które pozostają w związku z jakąś osobą, nie przechodzą na innych [D.44,1,7], tłum. za DigIus6.1: 331) oraz z bardzo rzadko pojawiającymi się w polskiej literaturze prawniczej lub orzecznictwie (zob. np. wyrok NSA z 31.01.2018, II OSK 1538/17; wyrok SA w Warszawie z 10.11.2020, V ACa 371/20) formułami *exceptio est strictissimae interpretationis, exceptio stricti iuris i singularia non sunt extendenda*, które stanowią odpowiedniki komentowanej maksymy w obcojęzycznych kulturach prawnych – np. anglosaskiej, francuskiej i niemieckiej (zob. np. Holzapfel, Werner 2009: 99n; Gałuska, Sycz 2013: 17n).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] *Exceptiones non sunt extendendae* zajmuje istotne miejsce wśród toposów stosowanych przez polskich prawników, w związku z czym odnaleźć można liczne przykłady jej wykorzystania. Zwykle występuje on jako powszechnie akceptowany argument kończący wykładnię przepisu prawnego. Jak stwierdził SN, „wyjątkowy (szczególny) charakter tej normy prawnej wyklucza dopuszczalność jej rozszerzającej interpretacji (*exceptiones non sunt extendendae*), co oznacza, że nie może ona stanowić podstawy prawnej do występowania radcy prawnego z roszczeniem wobec pracodawcy o przyznanie wynagrodzenia wyższego aniżeli najniższe wynagrodzenie wypłacane w danym zakładzie pracy pracownikowi zatrudnionemu na stanowisku głównego specjalisty” (wyrok SN z 10.03.2005, II PK 232/04).

Choć co do zasady polska doktryna prawnicza nie podważa funkcjonowania w obrocie prawnym omawianego toposu, odnaleźć można takie rozstrzygnięcia, które traktują go nie jako ugruntowaną w tradycji regułę rozumowania prawniczego, lecz jedynie jako postulat: „w orzecznictwie i piśmiennictwie powszechnie aprobowane jest stanowisko, że regulacje dotyczące ulg podatkowych, a więc stanowiących wyjątek od zasady powszechności i równości opodatkowania, na-

leży interpretować w sposób ścisły. Postuluje się nawet zakaz wykładni rozszerzającej wyjątków – *exceptiones non sunt extendendae*” (wyrok NSA z 7.02.2017, II FSK 4012/14). Stanowisko uznające *exceptiones non sunt extendendae* za postulat wydaje się jednak odosobnione. Tym bardziej jeśli zwróci się uwagę na uzasadnienie aksjologiczne odnoszące się do najważniejszych wartości współczesnego systemu prawnego. Jak wskazuje NSA, jedną z tych wartości, związaną z funkcjonowaniem omawianej paremii, jest trwałość decyzji: „Przepisu stanowiącego podstawę pozbawienia uprawnień nie należy interpretować rozszerzająco. Regulacja prawna w tym względzie obowiązuje tylko w takim zakresie, jaki wynika z jego treści i nie może w drodze zabiegów interpretacyjnych być przenoszona na sytuacje podobne lub zbliżone. W przeciwnym wypadku doszłoby do niedopuszczalnej, rozszerzającej wykładni przepisów *lex specialis* (zasada *exceptiones non sunt extendendae*), pozostawałoby to również w sprzeczności z zasadą trwałości decyzji, o której mowa w art. 16 kpa” (wyrok NSA z 20.05.2016, I OSK 676/15).

Komentowany topos przywoływany bywa również w orzecznictwie TK. Jak podaje Krzysztof Szczygielski, zajmuje on 7. miejsce wśród łacińskich maksym prawnych najczęściej powoływanych przez polski trybunał (Szczygielski 2017: 217). Przykładowo w głośnym wyroku dotyczącym zakresu dopuszczalnego zastosowania prezydenckiego prawa łaski TK stwierdził m.in.: „Powyższy tok rozumowania potwierdza unormowanie zawarte w art. 139 Konstytucji, zgodnie z którym prawa łaski nie stosuje się do osób skazanych przez Trybunał Stanu. To postanowienie konstytucyjne wyklucza tylko możliwość zastosowania prawa łaski wobec osób skazanych przez Trybunał Stanu. Ustanawia ono wyjątek od reguły ogólnej, a skoro tak, to obowiązuje tu reguła *exceptiones non sunt extendendae*, zgodnie z którą wyjątków nie należy wyklądać w sposób rozszerzający. Przykładem wykładni rozszerzającej byłoby zaś wyłączenie abolicji indywidualnej z prawa łaski” (wyrok TK z 17.07.2018, K 9/17). I choć można mieć poważne wątpliwości, czy to rozstrzygnięcie trybunalskie jest poprawne (zob. np. Florczak-Wątor 2018; Groeger 2018; Małecki 2018; Jabłońska 2020; Kulesza 2020; por. pkt 8 *in fine*), trudno nie zauważyć, że *prima facie* posłużono się w nim omawianym toposem tak, jak zwykle wykorzystuje się go w polskiej judykaturze.

Również w orzecznictwie europejskim obowiązuje reguła nierozszerzającej interpretacji wyjątków, przy czym powoływane są w nim formuły równoważne zakazowi *exceptiones non sunt extendendae*. Przykładowo w opinii rzecznik generalnej Vericy Trstenjak w sprawie *Ingenieurbüro Michale Weiss und Partner GBR przeciwko Industrie- und Handelskammer Berlin* (wyrok TSUE z 8.05.2007, C-14/07) znajdujemy jej następujące potwierdzenie: „Z motywu ósmego rozporządzenia nr 1348/2000 wynika, że «dla zapewnienia skuteczności niniejszego rozporządzenia możliwość

odmowy doręczenia dokumentów ograniczona zostaje do wyjątkowych sytuacji». Wyjątki są w prawie wspólnotowym interpretowane wąsko, *singularia non sunt extendenda*”.

[6. CHARAKTERYSTYKA] Jak w kontekście zasady swobody umów twierdzą Sławomira Wronkowska i Zygmunt Ziemiński, „przyjmując meta-zasadę interpretacyjną *exceptiones non sunt extendendae*, należałoby także przyjąć, iż wszelkie przepisy ograniczające swobodę umów powinny być, jako przepisy o charakterze wprowadzenia wyjątku, interpretowane wyłącznie według językowych dyrektyw wykładni, z wyłączeniem wykładni rozszerzającej” (TPZ: 189). Jednakże bliższa analiza przykładów zastosowania toposu *exceptiones non sunt extendendae* w polskim orzecznictwie pozwala stwierdzić, że traktuje się go jako regułę, a nie metazasadę: jeśli coś jest wyjątkiem (przepisem modyfikującym przepis centralny, *lex specialis*), to zakazane jest interpretowanie go w sposób rozszerzający.

Takie rozumienie omawianego toposu jest rozbieżne ze znaczeniem nadawanym mu w literaturze międzynarodowej. Aleksander Peczenik wprost wskazuje, że wyjątków nie powinno się stwarzać przez interpretację rozszerzającą bądź analogię, „dopóki nie ma silnych racji na rzecz odmiennego stanowiska” (OLR: 325). Teza ta wyraźnie wskazuje, że omawiany topos wymaga wyważenia racji przemawiających na rzecz poszczególnych rozwiązań i może stanowić jedynie wskazówkę dotyczącą ostatecznego kształtu wyinterpretowywanej normy. Różnicę tę widać również wtedy, gdy przyjrzymy się paremii *exceptiones non sunt extendendae* z punktu widzenia odróżnienia kontekstu odkrycia od kontekstu uzasadnienia. W polskim orzecznictwie omawiany topos funkcjonuje w zasadzie tylko w tym drugim kontekście – jego wykorzystanie w sposób niemal samooczywisty uzasadnia wybrane rozstrzygnięcie interpretacyjne. Wydaje się, że w ujęciu Peczenika sytuacja byłaby odmienna, a parymia działałaby na etapie kontekstu odkrycia treści decyzji – pozwalałaby zwrócić uwagę na silne, ale nieprzesądzające racje występujące w rozstrzyganej sprawie.

[7. KRYTYKA] Podstawowe problemy związane z toposem *exceptiones non sunt extendendae* wiążą się z odróżnieniem go od innych argumentów i rozumowań prawniczych oraz ustaleniem ich wzajemnych relacji.

Pierwszym z nich jest rozumowanie przez analogię, gdyż omawiany topos bywa w piśmiennictwie uznawany za definitywny kontrargument – np. Konrad Osajda w jednej z glos argumentuje: „Poza tym, przeciw analogii w badanym przypadku świadczy topika *exceptiones non sunt extendendae*, która wymaga co najmniej literalnego, jeśli nie ścisłego, interpretowania przepisów wyjątkowych” (Osajda 2007: 7). A w postanowieniu TK z 20.03.2012, Tw 22/11, czytamy: „stanowisko zajęte

w postanowieniu Trybunału Konstytucyjnego z 8 kwietnia 2009 r. (sygn. Tw 19/08, OTK ZU nr 2/B/2009, poz. 68) stanowi od wspomnianej reguły wyjątek, który – choć usprawiedliwiony specyfiką sprawy o sygn. Tw 19/08 – nie może być, zgodnie z paremią *exceptiones non sunt extendendae*, odnoszony w drodze analogii do niniejszego postępowania”. Drugim problemem jest natomiast dyrektywa zakazująca wykładni rozszerzającej, której szczególny przypadek stanowi reguła *exceptiones non sunt extendendae* (zob. np. Popardowski 2016: 15).

Wydaje się, że traktowanie omawianego toposu jako związanego jednocześnie z rozumowaniem przez analogię i z wykładnią rozszerzającą może budzić wątpliwości. W literaturze podnosi się, że relacja między analogią a wykładnią rozszerzającą to „zagadnienie nader sporne” (Wróblewski 1965: 129). Nie wchodząc w ten spór głębiej – kwestie te zostały omówione w osobnych komentarzach (→48 i 68) – należy podkreślić, że uznanie toposu *exceptiones non sunt extendendae* za argument rozstrzygający jest nieuzasadnione (zob. uwagi dotyczące ewolucji posługiwania się tą regułą w orzecznictwie niemieckim w Holzapfel, Werner 2009: 100n). Zarówno rozumowanie przez analogię, jak i interpretacja rozszerzająca są najczęściej skomplikowanymi i wieloczynnikowymi argumentami wymagającymi uwzględnienia w ramach oceny wielu współwystępujących argumentów. Niewątpliwie konieczne jest również uwzględnienie toposu *exceptiones non sunt extendendae*, niemniej uznanie go za argument kończący spór nie ma silnego uzasadnienia.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Podobnie jak w przypadku wielu innych toposów, których siła obowiązywania ma źródło w argumencie z tradycji, trudno byłoby postulować odrzucenie reguły *exceptiones non sunt extendendae*. Zasadne wydaje się zaś zalecenie bardzo uważnego posługiwania się nim w argumentacji prawniczej – nie powinien on zawsze stanowić argumentu rozstrzygającego spory interpretacyjne bądź aplikacyjne. Jakkolwiek właściwe wydaje się stosowanie go w kontekście odkrycia, to opieranie uzasadnienia decyzji interpretacyjnej na sile tradycji, a nie na realnym ważeniu racji w danej sprawie – jak dzieje się podczas odwoływania się do toposu *exceptiones non sunt extendendae* – może mieć niepożądane konsekwencje w sferze stosowania prawa.

Trzeba ponadto przestrzec przed pokusą manipulacyjnego posługiwania się regułą wykładni *exceptiones non sunt extendendae*. Wróćmy do wspomnianego wyroku TK z 17.07.2018, K 9/17, dotyczącego prawa łaski z art. 139 Konstytucji RP; zacytowany w pkt 5 fragment jego uzasadnienia stanowi jasny przykład takiego użycia. Niewyłączenie abolicji indywidualnej z zakresu prezydenckiego prawa łaski na podstawie argumentu ze ścisłej wykładni zd. drugiego tegoż przepisu („Prawa łaski nie stosuje się do osób skazanych przez Trybunał Stanu”), wsparte odwołaniem

się do komentowanej reguły wykładni systemowej, wydaje się równie sensowne, co niewyłączenie na identycznej podstawie stosowania prezydenckiego prawa łaski w stosunku do – powiedzmy – obywateli Węgier skazanych przez nowozelandzki sąd karny. W istocie w wyroku tym TK zastosował wykładnię *a contrario* (→50) dla uzasadnienia przyznania Prezydentowi RP kompetencji, co jest wysoce sporne, choćby dlatego, że wykładnię rozszerzającą przepisów kompetencyjnych trafnie uznaje się za niedopuszczalną (szerzej w kontekście omawianego judykatu zob. Florczak-Wątor 2018: pkt 5; Jabłońska 2020: 110, 112n; Kulesza 2020: 147–148), a nie można zapominać o tym, że instytucja prawa łaski z natury ma charakter wyjątkowy i jako taka w ogóle nie powinna być interpretowana rozszerzająco. Jak podkreśla Monika Florczak-Wątor, zastosowana przez TK do wykazania, że prawo łaski obejmuje również abolicję indywidualną zasada, „zgodnie z którą «to, co nie jest zakazane, jest dozwolone», odnosi się wyłącznie do jednostki jako podmiotu konstytucyjnych praw i wolności. Uczynienie z niej zasady działania organów państwa podważa istotę demokratycznego państwa prawa, w którym organy są zobowiązane do działania na podstawie prawa i w jego granicach. Zagroza też statusowi jednostki, uprzywilejowując organy władzy publicznej i zmierzając wprost do przekreślenia zasady konstytucjonalizmu” (Florczak-Wątor 2018: pkt 5).

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej (→48); Argument *a contrario* (→50); Argument z analogii (→68).

[LITERATURA] T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek (2011), Wstęp do prawoznawstwa, wyd. 2, Warszawa; M. Florczak-Wątor (2018), Abolicja indywidualna a prawo łaski Prezydenta. Glosa do wyroku TK z dnia 17 lipca 2018 r., K 9/17, LEX 2018; K. Gałuskińska, J. Sycz (2013), Latin Maxims and Phrases in the Polish, English and French Legal Systems – The Comparative Study, SLGR 34, 9–26; J. Golonka (2010), Zdolność połączeniowa spółek kapitałowych w organizacji, PPH 4, 42–47; M. Groeger (2018), Chybiony wyrok TK, Konstytucyjny.pl, 17.07.2018, [https://konstytucyjny.pl/chybiony-wyrok-tk-martin-groeger/]; H. Holzapfel, G. Werner (2009), Interpreting Exceptions in Intellectual Property Law, w: W.P.W. Pyrmont i in. (red.), Patents and Technological Progress in a Globalized World. Liber amicorum Joseph Straus, Berlin–Heidelberg, 99–114; P. Jabłońska (2020), Zakres prezydenckiego prawa łaski. Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 17.07.2018 r., K 9/17, PPP 6, 108–114; J. Kulesza (2020), Prawo łaski w świetle Konstytucji. Glosa do wyroku TK z dnia 17 lipca 2018 r., K 9/17, PiP LXXV/2, 145–155; M. Małecki (2018), Wyrok TK nie dotyczy prawa łaski. Chodzi o abolicję, której nie ma w konstytucji, DGP, 23.07.2018, [https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1186291,malecki-o-wyroku-tk-ws-prawa-laski.html]; K. Osajda (2007), Odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za zobowiązania spółki w najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego, Glosa 4, 5–20; K. Pleszka (2010), Wykładnia rozszerzająca, Warszawa; P. Popardowski (2016), Rezygnacja piastunów spółek kapitałowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego, Glosa 4, 5–17; K. Szczygalski (2017), Latin Legal Maxims in the Judgments

of the Constitutional Tribunal in Poland, SLGR 49, 213–223; A. Szumański (2008), Wpływ uczestnictwa spółki kapitałowej w grupie spółek na związanie zapisem na sąd polubowny dokonany przez inną spółkę z grupy, PPH 5, 44–58; W. Wołodkiewicz, J. Krzynówek (red.) (2001), Łacińskie paremie w europejskiej kulturze prawnej i orzecznictwie sądów polskich, Warszawa; J. Wróblewski (1965), *Interpretatio extensiva*, RPEiS XXVII/1, 111–132; *tenże* (1972), *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa.

[AG, ML, **RM**]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

